

članci II – *articuli II**

Stručni članak
UDK 265.32:260.113
Primljeno 5/2000.

EUHARISTIJA, SOLIDARNOST I ZAJEDNIŠTVO Biblijsko-teološki i socijalni pristup

Nikola HOHNJEC, Zagreb

Sažetak

Euharistija je u Starom zavjetu pripremljena žrtvenim slavljem Pashe i njezinim djelom oslobođenja. Crkva je kroz stoljeća podržavala i spasila zajedničarski značaj tog otajstva. Ali euharistija predstavljajući duboki teološki i liturgijsko-vjernički događaj svjedoči trajno nadahnuće u predanju za društvenu pravednost. Tako je euharistija spomen Isusovog života za druge i ljudski poziv na odgovorno ponašanje i djelovanje.

Ključne riječi: Euharistija, oslobođenje, solidarnost, zajedništvo, društvena pravednost, odgovornost, spomen-čin.

Uvod

U žarištu društvenog pa tako i crkvenog zanimanja danas stoje problemi i rješenja socijalnih pitanja. Razložno je stoga pitati se o društvenoj dimenziji i u glavnom kršćanskom bogoslužju, nedjeljnom misnom slavlju.

Upravo se u euharistiji s Drugim vatikanskim saborom dogodio zaokret.¹ Euharistijska individualna pobožnost u slavljenju mise, preporuka i praksa duhovne pričesti, večernji euharistijski blagoslovi ili večernice, klanjanja u zadnjim desetljećima otkrili su važnost vjerničke zajednice i napravili zaokret prema zajedničarskom a time i crkvenom obliku euharistijske duhovnosti.

* Ovi članci ne odnose se na TPT 2000. (Uredništvo).

¹ Tako opisuje novonastalo stanje obrata i zaokreta euharistijskog neupitnog misterija Monika K. HELFWIG, *Is the Eucharist Really Connected with Social Justice? (IV)*, u: *What are the theologians saying now?, Retrospective on Several Decades*, Westminster, MD (USA) 1992., 69.

Na Saboru se prvo promijenio vanjski okvir, pogodan za individualnu euharistijsku pobožnost, a to je bio nestanak svetoga latinskog jezika s čime su bili po pravilu spojenih posuda povezani i nejasni obredi s pasivnom vjerničkom zajednicom, zatim je postojao obred obavijen aureolom šutnje, crkveni prostor je bio poluosvijetljeno zdanje, obljubljen je bila što češća uporaba tamjana, svijetu udaljeno crkveno koralno pjevanje, po mogućnosti zborna pjevanje, orguljsko sviranje, pratnja i dr. Od mjesne do sveopće Crkve osjetila se želja za punim razumijevanjem, pojednostavljenjem obreda, uvođenjem iscrpnijih biblijskih čitanja i razumljivim homiletskim tumačenjem. Aktivno sudjelovanje zajednice, različiti raspored zdanja, novi izbor odgovarajuće himnologije i drugo pridonose posuvremenjenju euharistijskog slavlja.²

Zaokret, a time i promjena euharistijskog slavlja sami po sebi još ne znače željenu i potrebnu obnovu. Važno je stoga produbiti biblijsko euharistijsko razumijevanje, steći potpuni uvid u dugo crkveno učenje kako bi izašlo na svjetlo dana suvremeno teološko, a time i socijalno vrednovanje euharistije.

1. Euharistija u Bibliji

Euharistija je za Crkvu konstitutivna: »Bijahu postojani u nauku apostolskom, u zajedništvu, lomljenju kruha i molitvama« (Dj 2,42). Navedeni svotopisamski tekst među bitne značajke jeruzalemske apostolske Crkve, što je paradigma za svaku drugu crkvu, ubraja praksu euharistijskog slavlja nazivajući ga lomljenjem kruha jer sliči obiteljskom okupljanju oko stola gdje domaćin, a u crkvi predsjedatelj lomi i dijeli prvi i bitni element ljudske prehrane—kruh u obliku prevrtnja i sve to u skladu s pashalnim slavljem upotpunjuje čašom plemenitog vina potvrđujući žrtvu i saveznički odnos. I prije i mimo euharistijske predaje i prakse apostol Pavao u 1 Kor 10,17 doziva u vjerničku svijest dinamičke i stvaralačke mjesne Crkve euharistijsku utemeljenost i odgovornost: »Čaša blagoslovna koju blagoslivljamo nije li zajedništvo krvi Kristove? Kruh koji lomimo nije li zajedništvo tijela Kristova?«

Crkveno, tj. komunitarno življenje gradi se na Kristovoj žrtvi na križu. Pashalni misterij prisutan u euharistiji ima snagu u dionika euharistije proizvesti po toj istoj Kristovoj spomen-žrtvi 'novo stvorenje' koje sva ostala stanja i uvjete relativizira: »Dakle, je li tko u Kristu, nov je stvor. Staro uminu, novo, gle, nastal!« (2 Kor 5,17; usp. i Gal 6,15).

Sudionici na euharistiji povlače radikalne posljedice. Novost, dakako, stoji u napetosti eshatološke spojnice gdje je nešto stvarno već sada prisutno ali još nije cjelovito zaokruženo i dovršeno. M. Valković ispravno tvrdi u svojim pola-

² Isto.

zištima za socijalni značaj euharistije da je za nas od izričaja »već sada, a još ne« važan onaj prvi dio »već sada« i to ukoliko se po Euharistiji očituje na društvenom polju.³

Naravno, radnja Posljednje večere neodvojiva je od Isusa ali veoma je malo izravnog teološkog objašnjenja te radnje. Ako se poveže govor o Posljednjoj večeri kod Ivana s riječima ostala tri evanđelja i Pavla u I Kor, otkriva se smisao kako Isus poziva Crkvu da čini isto što je i on učinio. Nasljedujući Isusa, Crkva želi ostati povezana i prisutna među svojim članovima kako bi im pokazala dublje razumijevanje poslanja otkupljenja svijeta. Najraniji Isusovi nasljedovatelji očito su vidjeli neke radikalne posljedice koje proizlaze iz euharistijskog sudjelovanja. Upravo euharistijsko zajedništvo, gotovo na dramatičan način, izmijenilo je Crkvu kao pričesnike stola Gospodnjega: uz vjersko druženje vjernici, u svemu su solidarni pa uvode i novi stil i način života kao zajedništvo dobara, dragovoljno doprinose i udovoljavaju materijalne potrebe u crkvenim prazajednicama, o čemu svjedoče Dj 2,42-47. Iz zajedničke vjere kršćani su po Isusovu primjeru a po euharistijskoj žrtvi i druženju postali solidarnim životom i posebno u socijalnom zalaganju jedno srce i jedna duša i sve im je bilo zajedničko (Dj 4,32). Apostolska jeruzalemska Crkva upravo je zaradi socijalnog izjednačenja uživala ugled jer među njezinim članovima nitko nije oskudijevao. Djela apostolska ne boje se ponavljati da je ideal materijalnog zajedništva bilo moguće ostvariti zato što je postojalo zajedničko i dobrovoljno davanje i dijeljenje (4,33-35).

Ono što je Isus činio na Posljednjoj večeri i Pracrkva u svom malom okruženju jasno da se razlikuje od današnjeg misnog slavlja. Euharistija je prvotno pripadala ozračju obiteljskoga židovskog slavlja, u kojem se slavilo židovsko izbavljenje predstavljeno blagdanom Pashe. Isusovi nasljedovatelji su bili naučeni na Isusove prispodobe i slike što odgovaraju poruci po obredu. Oni su tradici-

³ Usp. MARIJAN VALKOVIĆ, Socijalni značaj Euharistije, u: Čovjek slika i prijatelj Božji, Zbornik u čast Ivana Goluba, (Priredio R. Perić), Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima, Rim 1991, 132. Članak je nešto prošireni raniji prilog koji se u bilješkama i navodi: ISTI: Socijalni značaj euharistije, (10), Novi život po Duhu: liturgija – sakramenti-moralka, Nacrti kateheza za katehizaciju studenata i radničke mladeži (3), Zagreb 1990. Profesor M. Valković pod istim je naslovom bio održao referat na Međufakultetskom ekumenskom simpoziju u Đakovu od 13. do 16. 9. 1988. On je o toj tematici pisao i ranije: ISTI, Za život svijeta, Euharistija i društveni angažman, Bogoslovska smotra 51(1981) 308-324. Ta je tema u skraćenom obliku i prerađena objavljena u Kani, mjesečniku Kršćanske sadašnjosti (Zagreb), 2/1981, 26-31 i 38. Socijalni nauk Crkve, nekada proskribiran, unosi se u crkvenu i društvenu hrvatsku javnost cijelo zadnje desetljeće. Tako je prof. Valković u korizmi 2000. godine opet progovorio i o Euharistiji pod socijalnim vidom na tribini župe sv. Blaža u Zagrebu. Direktno literature gotovo i nema. Valkovićeve priloge o socijalnoj problematici Euharistije makar i kratki poticaj su za daljnje bavljenje tom aktualnom vjerskom i socijalnom tematikom.

onalnim simbolima pashalnog izbavljenja davali obnovljeno i novo značenje Isusovoj Posljednjoj večeri. Pashalna naime liturgija spominje oslobođenje izraelskog naroda iz Egipta kao nesvršenu prošlost koju narod u svom vremenu posadašnjuje. Veliko oslobođenje nije nikada ispunjeno ali se trajno obnavlja i svaku generaciju pa i svaku osobu trajno izaziva da bude sastavni dio preobrazbe naroda u savezu s Bogom. Preobrazba ponovno usredotočuje ljudsko društvo da uspostavi odnose u skladu s kraljevstvom Božjim. Isus je sigurno u tom duhu slavio Pashu i dao joj po svom životnom darivanju novo značenje u ostvarenju kraljevstva Božjeg.

Od značenja je i sam govor neukvašenoga kruha. U tumačenju neukvašenog kruha, kao prevrtnja i nezanimljivog teka obred govori da je uzvanik spreman za posebnu životnu prilagodbu. Inače u normalnim okolnostima ljudi za pravljenje kruha rabe kvasac. I nije samo neukvašeni kruh bio znak žurbe: Židovi su bježali u ugroženost svoga života kao što su to činili i drugi bjegunci u svoje vrijeme i na svom mjestu. Neukvašeni kruh je također znak za manjak jer beskućnici, omraženi pustinjski nomadi ne poznaju prednosti domaćeg komfora. Ukvašeno naprotiv tijesto pretpostavlja prozračno, lijepo mjesto i životno ozračje promjene i novosti. Kvasac povezuje svaku ispečenu količinu s onom ranije ispečenom i postaje simbolom veza svega ranijeg sa sadašnjim, bilo dobro bilo zlo. Konačno pripremljeno tijesto je zgotovljeno za kruh u posebnim krušnim pećima. No, valja odbaciti stari kvasac a i svaki drugi kvasac, kao simbol neznanja i neimaštine pa čak i pokvarenosti da bi nastupila novina čistoće (usp. 1 Kor 5,7; Gal 5,9). Ovdje je beskvasni kruh simbol čistoće i svetosti na što su kršćani pozvani i to jesu. No, kvasac ima i snagu preobrazbe i rasta što je poruka prisposode za Kraljevstvo nebesko: skroman početak u kvasca, ili gorušičina sjemena, bujno se razvija (Mt 13,33). Naposljetku tako bi neukvašeni kruh predstavljao kruh lišene, beskućničke i prezrene muke koja je kao radikalni prekid s prošlošću predrasuda i nepravda postala kruh novoga početka. To je zapečaćeno kao smrt gdje nema mogućnosti na ustupak ili prekid.

Izlazak govori da je s Bogom osloboditeljem nastupio novi početak, ma kako očajna izgledala situacija, i onaj prezreni, bespomoćni i skrajnje zgaženi narod i pojedinac bit će spreman preuzeti rizik ulaska u Obećanu zemlju. Bog je na strani siromašnih ne zato što su oni kreposniji, nego su, kakvi god oni bili, potrebni i žudno oslušuju radosnu vijest, te spremno preuzimaju rizik života.⁴

Sva je spasopovijest izabranog naroda prisutna u Pashi čijem je kontekstu Isus dodao novo značenje ne u proturječju nego novoj poruci. Isus se suočava s

⁴ Usp. Monika K. HELLOWIG, *Is the Eucharist Really Connected with Social Justice? (IV)*, u: *What are the theologians saying now?, Retrospective on Several Decades*, Westminster, MD (USA), 1992., 79.

ustaljenim i uhodanim uvjerenjima i svoju muku promatra kao lomljenje i dije-ljenje beskvasnoga kruha. Slično pri vinu simbolizam prolivene krvi uvijek osta-je prisjećaj na strašno, svjetovno i surovo ubojstvo što se ne može izreći i ne smije biti zaboravljeno i ne smije biti protumačeno samo kao nešto sakralno ne-go egzemplarno ponašanje za događaj otkupljenja u bespomoćnim situacijama i među prezrenim i odbačenim ljudima.⁵

Pracrkva je čini se zahvaćena činjenicom da je Isusova prisutnost na oltaru povezana s djelotvornim kontekstom Isusove smrti. Zajednički Gospodnji stol prisjeća kršćane da su sve vrijeme gosti u stvaranju i povijesti a povezanost s Isusovom smrću dodaje da se Božje gostoprimstvo pokazuje ne samo u redu stvaranja nego i u redu otkupljenja koje poravnava stvari i uspostavlja red prije svega u onih prikraćenih, oštećenih i potrebnih.⁶

Kada Isus svjedoči Božje gostoprimstvo, nudi prvo samog sebe pokazujući da ljudi nisu samo gosti nego i prijatelji koji pozivaju. Isusova euharistijska pri-sutnost jest dinamička, prisutna u suvremenom životnom kontekstu i pokretačka za djelovanje. Ta prisutnost poziva sudionike na odlučujuće sebedarje sa svim posljedicama kao nastavkom djela otkupljenja. Kršćani su po euharistiji pozvani uzeti udijela u toj prisutnosti uistinu, po Pavlovim riječima u Novom zavjetu postati tijelo tj. prisutnost Kristovog otkupljenja u današnjem svijetu uključuje činiti ono što je činio Isus.

Regis Duffy,⁷ franjevac naglasio je kako je prisutnost recipročna stvarnost i hitno valja osigurati da sudionici euharistije ne budu samo puki tumači već su u dubljem značenju zaokupljeni nosioci Kristove prisutnosti. Ta je promjena pro-izašla iz bavljenja euharistije sa svojim izvorima.

Euharistija je bila susret nasljedovatelja Kristovoga puta u zajedništvu iz kojeg je proizlazila borba za pravedne uvjete života. Povratak euharistije Svetom pismu obradio je isusovac J. C. Haughey⁸ pokazavši Pavlovo razumijevanje Eu-haristije. Isus je prisutan u Euharistiji tako da se kršćani vjerskim uzdizanjem u zajedničarskom slavlju Kristovog sakramenta usredotočuju i na socijalno zalaga-nje za druge ljude. Prvo se to odražava među onima koji slave Euharistiju ali po njima i na svu okolinu. Za takve kršćanske zajednice danas, kao što je to bio slu-čaj na početku u Pracrkvi, spasenjska nada nije daleka, nije utopija izvan povije-sti i onosvjetska, dostižna tek nakon smrti. Takvo vjerničko poimanje Boga kao

⁵ Ista, 80.

⁶ Isto.

⁷ Usp. R. DUFFY, *Real Presence*, Harper & Row, New York, 1982.

⁸ Usp. J. C. HAUGHLEY, *Eucharist at Corinth: You are the Christ*, u: TH. CLARKE, (Editor), *Above Every Name: The Lordship of Christ and Social Systems*, Paulist Press, New York 1982.

stvoritelja, otkupitelja i svedržitelja ne dopušta nikome pretpostavku da su priredni, politički i drugi javni poslovi izvan Božje moći, autoriteta i brige.

Upravo u Mt 25 Isus se izjednačuje i poistovjećuje s gladnima i žednima, golima, bolesnima, strancima i on će suditi svim ljudima kako su se ponijeli prema njima u potrebi i nevolji. Tako je euharistija od starine prikazana u svezi s karitativnim i socijalnim radom. Posebno danas Crkva kao sastavni dio svoje spasenjske misije ističe opciju za siromašne i pomaže borbu za pravednije uvjete života i suživota na zemlji.

2. Crkveno učiteljstvo

Valja pomoći svakome tko se nađe u potrebi. On je taj bližnji uz kojeg se veže zapovijed ljubavi. Jasno da su kršćani u prva tri stoljeća zaradi neslobode tek među svojim članovima zračili i doživjeli preobrazbu osobnog i skromnu promjenu društvenog života. Prve su crkvene zajednice razumjele potrebu obnove i preobrazbu društva u radikalnom smislu materijalnih i duhovnih bogatstava kao što su vjera, nada i prvotno prijateljstvo.

U povijesti Crkve valja započeti s apostolskim ocem Ignacijem Antiohijskim koji u svom pismu Filadelfiji spominje eklezijalno-zajedničarski značaj euharistije kojim se tvrdi kako postoji samo jedna čaša, da bi nas ujedinila u krvi Kristovoj.⁹ I još ljepše slikovito govori Didahé:¹⁰ »Kao što bijaše ovaj razlomljeni kruh raspršen po bregovima, i sabran postade jedan, tako neka se sabere tvoja Crkva s krajeva zemlje u tvoje kraljevstvo« (9,4). Ranokršćanski mislilac sv. Justin pišući o euharistiji naglašava potpuno sjedinjenje u pričesti: »Nakon što je onaj koji predsjeda zahvalio i sav narod u kuru odgovorio, slijedi podjela posvećenih dijelova svakome«.¹¹ Euharistija se dijeli svakome. Čak se pričest nosi i odsutnima, tj. bolesnima i starima, na koje se posebno misli i koji su povezani s euharistijskom zajednicom. Euharistija je u ranoj Crkvi jednostavno bila načelo i stil života: »Bogati i koji hoće daju prema svojoj volji što tko hoće; što se skupi, pohranjuje se kod predstojnika, a on vodi brigu o siročadi i udovicama i o onima koji su u nevolji zbog bolesti ili zbog drugog uzroka, a i onima koji su u tamnici kao i o gostima koji doputuju izvana: jednom riječju, ima na brizi sve koji su

⁹ Enchiridion patristicum, Loci SS. Patrum, Doctorum, Scriptorum ecclesiasticorum, (Collegit: M. J. Rouët de Journel), Herder, Freiburg in Breisgau, 1932., 19.

¹⁰ T. J. ŠAGI-BUNIĆ, Euharistija u životu Crkve kroz povijest, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1984., 25.

¹¹ Enchiridion patristicum, Loci SS. Patrum, Doctorum, Scriptorum ecclesiasticorum, (Collegit: M. J. Rouët de Journel), Herder, Freiburg in Breisgau, 1932., 48-49.

potrebni« (Apologia I, 67).¹² Konačno Ciprijan na liniji zajedništva također utvrđuje: »Kad Gospodin zove svojim tijelom kruh učinjen od mnogo sabranih zrna, time označuje jedinstvo cijeloga kršćanskog naroda. A kad zove svojom krvlju vino koje čini jedno jedino piće nastalo od mnogo grozdova, time označuje da stado, što ga činimo, dolazi od mnoštva svedenog na jedinstvo« (Epistulae, 69).¹³ Euharistija je u Pracrkvi jednostavno odgovorna vjerska proslava života.

No u novonastalim okolnostima života dogodio se zaokret k individualnoj pobožnosti. Nadolaskom vremena Konstantina Velikog, tj. od 4. stoljeća i kasnije polako se izgubio naglasak na stvarnoj preobrazbi i praktičnim strukturama društvenog života i više se stavljao naglasak na individualno, na nadu nakon smrti i na prihvaćanje volje Božje u pretežno statičnom smislu što je urodilo time da se postojeći red u ljudskom društvu izjednačivao jednostavno s voljom Božjom.¹⁴

Marijan Valković¹⁵ spominje kako upravo Pracrkva nastoji, prema riječima pape Leona Velikog, sačuvati jedinstvo »osuđujući u isto vrijeme Nestorija koji dijeli božansko od ljudskog i Eutiha koji poništava ljudsko u božanskom«. Kršćanska starina raspolaže doduše mnoštvom zajedničarskih izraza kao što su adunare, sjediniti, congregare, sabrati, pacificare, pomiriti, ipak će tijekom stoljeća oslabiti stanovište eklezialnoga zajedništva što proizlazi iz euharistije.¹⁶

Srednjovjekovni će teolozi euharistiju nazivati 'sacramentum unitatis ecclesiasticae', sakrament crkvenog jedinstva. Tako će se sada polako proširiti individualno-duhovno značenje euharistije. I ta više individualna i privatna pobožnost prenosi se novoobraćenim kršćanima u širokim masama među barbarima na početku srednjega vijeka. Zavlдалo je siromašnije prihvaćanje simbolizma i narativnog utemeljenja kršćanskog načina bogoštovlja koje je odvelo u odveć tajanstveno poimanje svetih riječi i znakova.¹⁷ Razumijevanje se ograničavalo na egzaktnost izvršenja istih radnji i izgovaranje egzaktno istih riječi po nekome tko

¹² T. J. ŠAGI-BUNIĆ, Euharistija u životu Crkve kroz povijest, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1984., 31.

¹³ Usp. MARIJAN VALKOVIĆ, Socijalni značaj Euharistije, u: Čovjek slika i prijatelj Božji, Zbornik u čast Ivana Goluba, (Priredio R. Perić), Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima, Rim, 1991., 134.

¹⁴ Usp. Monika K. HELLOWIG, Is the Eucharist Really Connected with Social Justice? (IV), u: What are the theologians saying now?, Retrospective on Several Decades, Westminster, MD (USA) 1992., 72.

¹⁵ M. VALKOVIĆ, Socijalni značaj euharistije, (10), Novi život po Duhu: liturgija sakramenti moralka, Nacrti kateheza za katehizaciju studenata i radničke mladeži (3), Zagreb, 1990., 1.

¹⁶ Isti, 2.

¹⁷ Usp. Monika K. HELLOWIG, Is the Eucharist Really Connected with Social Justice? (IV), u: What are the theologians saying now?, Retrospective on Several Decades, Westminster, MD (USA) 1992, 73.

je po službenom eklezijalnom shvaćanju posjedovao više nego obične ljudske moći. Taj se plan odvijao po strani od sudjelovanja cijele zajednice u euharistijskoj zajednici. To je bilo događanje podalje od briga i promjena koje su zaokupljale narod i svijet u kojemu su vjernici stvarali odnose, djelovali i živjeli. Zato je Crkva naslijedila diskusiju o pravovjernosti izraženoj u pojmu transsubstancijacije darova na oltaru a osjetno se manje brige posvećivalo transsubstancijaciji svijeta u kojem bi kršćani stvarno postali narod Božji u kraljevstvu Božjem.¹⁸

Euharistija uvodi u preobrazbu svijeta. Papa Pio X., promicatelj češćeg primanja pričesti, reći će da je euharistija 'radix atque principium catholicae unitatis', korijen i počelo kršćanskog jedinstva. Suvremena liturgijska i biblijska obnova Drugoga vatikanskog sabora ponovno ističe eklezijalnu stranu euharistije. Po njemu upravo je euharistija izvor i vrhunac svega crkvenog života (SC 8,41.47; LG 3.7.11.13.26).¹⁹

Ali kada su posrijedi euharistija i moderni društveni problemi po tvrdnji Monike K. Hellwig, za mnoge američke katolike, navikli na promjene i familijarni s Crkvom, na koncu su ipak ostali neosjetljivi za povezanost euharistije i problema društvene pravde.²⁰ Naime neki katolici to povezivanje uzimaju kao rastakanje zajednice koja se već priučila na promjene. Ipak vezivanje euharistije i socijalnih potreba kao što se vidi iz biblijskog dijela staro je koliko i sama Euharistija.

Suvremeni pomak euharistije prema brizi za preobrazbu svijeta pokrenuo je dekret Drugog vatikanskog sabora. Taj je saborski naglasak pokrenuo teologe posebno J. Schillebeeckxa da se usredotoči i ponudi suvremeno razumijevanje sakramentalne efikasnosti.²¹ Uistinu je nastojao pokazati da je Isusova prisutnost u Euharistiji i prenošenje milosti po sakramentima ne samo neko neodređeno i nerazumljivo učenje koje se prihvaća vjerom nego je tražio smisao i rad na ljudskoj suradnji u otkupiteljskoj preobrazbi ljudske egzistencije.²² Upravo nakon Drugoga vatikanskog sabora euharistijska obnova pokušala je shvatiti i oblikovati zajednice vjernika po uzoru na Pavlovu poruku kako kršćani, suobličeni u Kristovu smrt i uskrsnuće ostavljaju iza sebe svoj raniji životni put i ulaze u novi

¹⁸ Ista, 73-74.

¹⁹ Usp. Marijan VALKOVIĆ, Socijalni značaj euharistije, (10), Novi život po Duhu: liturgija – sakramenti – moralka, Nacrti kateheza za katehizaciju studenata i radničke mladeži (3), Zagreb, 1990., 1.

²⁰ Usp. Monika K. HELLWIG, Is the Eucharist Really Connected with Social Justice? (IV), u: What are the theologians saying now?, Retrospective on Several Decades, Westminster, MD (USA) 1992., 70.

²¹ To isto vrijedi i za K. Rahnera.

²² Usp. Monika K. HELLWIG, Is the Eucharist Really Connected with Social Justice? (IV), u: What are the theologians saying now?, Retrospective on Several Decades, Westminster, MD (USA) 1992., 74.

način života. Naime, uvijek je postojala briga kršćana i kršćanskih zajednica da se pokuša jasnije vidjeti o kojem se novom životu misli. U II. dijelu Schillebeeckxove trilogije²³ iznosi se briga oko preobrazbe sadržaja nade kojoj Euharistija služi kao sredstvo. U tom dijelu autor piše kako ljudska zajednica traži život da nadiđe patnju i sve krucijalne probleme ljudske solidarnosti probudene kršćanskom vjerom i učenštvom. Tako se stvara nedjeljiva veza između otkupljenja i ljudskog oslobođenja od ugnjetavanja, bijede i nestašice. U III. dijelu taj poznati teolog opisuje sveopće spasenjsko značenje evanđelja koje postoji o svem ljudskom rodu a ne samo za maleni broj vjernika.²⁴ Euharistijski zbor je ogledalo pred svijetom kao prototip solidarnosti, sućuti i zajedničkog nastojanja, čime se misli da su kršćani po božanskom pozivu upućeni na egzistenciju za druge.²⁵

Zaokret u suvremenoj sakramentalnoj teologiji prema više izvanjskom iščekivanju i objašnjenju kršćanskog bogoslužja i učinak koji trebaju imati sakramenti u kršćanskom životu i djelima tako je uvjerljivo i općeprihvaćeno stanovište da je teško ukazati na neko specifično i začetničko i prvotno ime. Ali je zato moguće nabrojiti više posebno utjecajnih čimbenika praktičnog djelovanja Euharistije:²⁶

– Od koristi je izložiti prošlo, povijesno razumijevanje euharistije. Ono pokazuje razvoj i važne naglaske koji su konstantno prisutni od početka do danas.

– Za bolje razumijevanje i tumačenje euharistijskog događanja valja se vratiti biblijskim izvorima, življenim idealima Pracrkve i teološkoj izgradnji apostolskih i crkvenih otaca.

– Euharistiju valja utemeljiti i opravdati životnom filozofijom. Ona je bila i prethodnica Kristovog predanja i proslave. Stoga je Euharistija sažetak predanja za druge i zahvalnica za taj Božji dar. Tako je postala kršćansko nadahnuće i hrana, kruh života.

²³ E. SCHILLEBEECKX, *Christus und die Christen, Die Geschichte einer Lebenspraxis*, (Aus dem Niederländischen übertragen von Otto Zulauf), Herder, Freiburg-Basel-Wien, 1977. Prvi dio autorove kristološke trilogije glasi: *Jesus, Die Geschichte von einem Lebenden*, (Aus dem Niederländischen übertragen von Otto Zulauf), Herder, Freiburg-Basel-Wien, 1975.

²⁴ Taj dio kristologije nosi naslov: *Čovječstvo kao Božja povijest* (1977) i u biti ostaje ekleziološka studija te je englesko-američko izdanje izmijenilo izvorni naslov u ekleziološki naslov, *Crkva, Božja ljudska povijest*. Usp. R. GIBELLINI, (Preveli: D. Grden i J. Krpeljević), *Kršćanska sadašnjost*, Zagreb, 1999.

²⁵ Usp. Monika K. HELLWIG, *Is the Eucharist Really Connected with Social Justice? (IV)*, u: *What are the theologians saying now?, Retrospective on Several Decades*, Westminster, MD (USA) 1992., 75.

²⁶ Ipak valja spomenuti jednog franjevca iz Berkeleyja: K. OSBORNE, *Eucharistic Theology Today*, u: *Alternative Futures for Worship*, Vol. 3: B. LEE, (Editor), *The Eucharist*, The Liturgical Press, Collegeville (Minnesota), 1987.

– Euharistijsko slavlje kao poziv na služenje bližnjima čvrsto je utisnuto u teologiju oslobođenja: potekla je i prožeta je vjerom i životom euharistijskih bazičnih zajednica, koje Božja riječ i kruh života hrane i ohrabruju za uspostavu Božje pravednosti i reda u svijetu.

– Katolička euharistija i razni oblici Gospodnje večere u protestantskim zajednicama kao i istočno Bogoslužje susreću se u duhu suvremenog ekumenizma u znaku poštovanja i zajedničke brige za čovječanstvo.

Tako Euharistija otvara put u slobodu. Euharistijski kongres u Poljskoj 1997. godine po prvi puta – a nakon velikih promjena u istočnoj i srednjoj Europi – usuduje se razmišljati o bogatom i poticajnom odnosu između euharistije i slobode. Naime euharistiju je Isus ustanovio na tradicionalnoj proslavi Izlaska, oslobođenja Božjeg naroda od ropstva u Egiptu.

I veliki jubilej 2000. godine prvotno je veza s jubilejima u Svetom pismu gdje se spominje da je jubilej događaj koji predstavlja radosno slavljenje slobode i oslobođenja koje Bog svima dariva. Jubilej se ostvaruje upravo u sveopćem izmirenju, oprostima dugova i povratu Božje baštine (Lev 25,8-22; Iz 61,1-3 i dr.). Tako se smije ustvrditi da je Euharistija Božji dar za lijek slobodi u svako doba. I Isusova i kršćanska poslušnost volji Božjoj, pa i po križu, jest utemeljenje istine o slobodi prihvaćanja i služenja.

Postoji dakako opasnost od grijeha koji je odvajanje slobode od istine, posljedica samoobmane, laganja samome sebi, krivotvorba vlastite ljudske naravi. Treba doći do toga da se svaki sudionik u slavljenju euharistije osjeća pozvanim na slobodu i zahvaćen oslobođenjem, kao što su to iskusili vjernici Staroga zavjeta. Tako su događaji zadnjih 10-ak godina na Europskom istoku u naše dane aktualizirali Euharistiju kao što je bio slučaj u staroj židovskoj pouci kako je u svakom naraštaju svaki pojedinac, kao i čitav narod, dužan promatrati samoga sebe kao da je baš on izišao iz (egipatskog) zarobljeništva.

3. Teološko vrednovanje

Euharistija označuje zajedništvo i vodi pravom jedinstvu. Bilo je ispravno početi od izvora kršćanske euharistijske predaje gdje je postojala bliska povezanost euharistije i društvene pravde. Osim sakramentalno vjerske sastavnice Euharistije može se s pravom govoriti i o tjelesnoj i materijalnoj komponenti euharistijskog zajedništva.²⁷ To zastupa i poznati liturgičar Vagaggini kada rabi staru Tertulijanovu izreku koja kaže da je tijelo stup spasenja. Liturgija je uistinu zna-

²⁷ Usp. Marijan VALKOVIĆ, *Socijalni značaj euharistije*, (10), *Novi život po Duhu: liturgija – sakramenti – moralka, Nacrti kateheza za katehizaciju studenata i radničke mladeži* (3), Zagreb 1990., 2.

kovit dar hrane i pića. Ljudsko je zajedništvo s Isusom u materijalnoj i tjelesnoj perspektivi: 'Ovo je tijelo moje' i 'Ovo je krv moja'. Euharistiju valja blagovati i piti. Ona je uostalom označena kao velika gozba (usp. Mt 25).²⁸

Gospodinova zapovijed *Uzmite!* u govoru o euharistiji uistinu je biblijska i ponavlja se u kontekstu Pracrkve i šire. U samom početku euharistija je pretpostavljala socijalno zalaganje i očekivanje jedinstva. Ona je bila i ostala otajstvo vjere, no ona se naziva i smatra kruhom života. Euharistija ostaje jelo i piće za život svijeta. Ona je jednostavno sacramentum mundi, sakrament svijeta. A to će stvarno i biti ukoliko kršćanski svijet bude vjerno i korjenito živio od euharistije.

Zato ima pravo M. Valković²⁹ kada euharistiju smatra djelom crkvenog jedinstva i zajedništvom, pravim kršćanskim bratstvom i sestinstvom. Crkva nije radi sebe nego radi svijeta. I euharistijsko je zajedništvo znak i simbol jedinstva i zajedništva među ljudima u svijetu. Stoga se mora najprije ostvariti 'euharistijsko prijateljstvo' – i već je u mnogim zajednicama prisutno – među vjernicima. I ono će se u krugovima širiti svijetom i među ljudima.

Euharistija kao bogoslužje bitno je zajedničarske naravi. Pretpostavlja se zajedništvo i zajednica. Postoji naime zahvaljivatelj i upućenik. Može se to odvijati na unutarnjoj i pojedinačnoj razini ali svoj domet euharistija doživljava u zboru ili još bolje u zajedništvu. Slavitelj kao određeni pojedinac treba zajednicu da bi slavio. Zajednica je zbor kao novi nosilac, sudionik i zahvaljivatelj koji moli za dar, prima ga i u njem ostaje. Euharistija je božanskoga porijekla, Isus ju je prinio Ocu svome za ljude, ona pripada Bogu, njemu je izrečena, već je ostvarena uoči Kristove muke i proslave, dok još nije bilo tehničkog značenja sakramenta kršćanskog obreda. Kristova zajednica vjernika nadahnjuje se, hrani i obnavlja na tom jedinstvenom Kristovom djelu i žrtvi. Upravo u spomen-činu euharistijske žrtve to se ponovno događa sa suvremenim akterima.

Euharistija čuva, iscjeljuje i spašava. Među važnim elementima društvenosti M. Valković vidi psihosocijalnu ravnotežu čovjeka.³⁰ Osobnost i subjektivnost bivaju ugrađene u društvene oblike koji ih ne guše nego ih upotpunjavaju eklezijalnim zajedništvom. U tom smislu valja govoriti o iscjeliteljskom učinku euharistije. To je 'antidot', lijek protiv razornih snaga u cijelom čovjeku. Euharistija je po sebi slavlje, svečanost. S euharistijom je uvijek spojeno dobro raspoloženje. Ispravno se može zaključiti da i najosamljeniji i najpotišteniji čovjek nalazi u slavljenju euharistije – ako posjeduje i najmanje sakramentalno iskustvo – tračak

²⁸ Usp. Monika K. HELLOWIG, *The Eucharist and the Hunger of the World*, New York 1967. Ponovljeno izdanje kod: Sheed & Ward, Kansas City, 1992².

²⁹ Usp. Marijan VALKOVIĆ, *Socijalni značaj euharistije*, (10) *Novi život po Duhu: liturgija – sakramenti – moralka, Nacrti kateheza za katehizaciju studenata i radničke mladeži* (3), Zagreb 1990., 1.

³⁰ Isti, 3. Usp. cijeli odlomak.

radosti i vedrine, trenutak sreće iznad sivila nesreće. I ne valja zaboraviti da su svečanost i ljepota potrebne čovjeku pa i onom siromašnom. I on je potreban lijepoga i svetoga. On se također nada, iščekuje i raduje. Zajedništvo ljudi i mjesta nadomješta dijelom ono što siromašnima nedostaje doma.

Slavljenje euharistije dalo je povoda za razvoj raznim umjetnostima kao što su literarno stvaralaštvo, graditeljstvo i dr. Dakle, euharistija je doprinijela rastu kulture. Crkve – zgrade tvore životno ozračje i mjesta slavljenja euharistije. Ne smije se izgubiti iz vida slikarstvo, kiparstvo. Tu su i crkveno pjevanje i glazba koji slave euharistiju. Jasno je da ne valja izgubiti iz vida ono glavno da je živi i pojedinačni čovjek važniji od umjetničkih djela.

Pri kraju izlaganja valja se pitati: Kako danas? Što učiniti da euharistija opet poprimi svoj eklezjalno-društveni značaj. Vjersko i sakramentalno ostaje neupitno. Ali euharistija je izrastala iz života i u njega uvodi. Stoga već u samoj pripremi liturgije trebaju doći na vidjelo društvene brige i potrebe. To se može pokazati pri izboru misnog obrasca ili misnih molitava za razne potrebe. Tumačenje Božje riječi u euharistiji treba voditi računa o konkretnim potrebama ljudi. I sama organizacija misnog slavlja treba voditi računa o pojedinim generacijama i slojevima vjernika kao što su djeca, mladi, muškarci, žene, ljudi rada, stari, bolesni. Liturgijska obnova zalaže se upravo za to. Zato valja podržavati moguće oblike solidarnosti kao što je integracija onih s poteškoćama u razvoju, kolekte za potrebne. Euharistija poziva na zajedništvo, makar i po skromnom znaku mira. Od koristi su priprema pa onda izmjena i druženje. Velika liturgijska slavlja od biskupijske ili svenarodne važnosti trebaju biti osvješćenje za goruće probleme a to su pravednost, mir, solidarnost, razvoj, osjetljivost za okoliš itd.

Bog je na strani nezaštićenih, potrebnih pa i drukčijih. Ekumenski pokret nije samo utjecao na katoličko vrednovanje euharistije u susretima i izmjenama s drugim kršćanima nego i na poseban način u interkonfesionalnim susretima sa židovskim zajednicama i u prilikama sudjelovanja na proslavi židovske Pashe koja je prototip prijelaza a time i otkupljenja. Ono što je često zamračilo kršćansku uporabu židovske Biblije jest sekularnost nekog događaja. Izlazak je, govoreći društvenim jezikom, bio ustanak naroda kojega su u stanje zarobljenosti gurnuli gospodarski čimbenici i bili su žrtve uvjeta koje su im nametnuli izrabljivači. Ustanak je započeo buđenjem svijesti od nekoga koji se je prikazao kao Božji poslanik da se suprotstavi zlostavljačima i zatraži ljudska prava i za žrtve. Obrat je naime nastupio po oštrom ljudskom sukobu i radikalnim društvenim i političkim zaokretom. Ono što je Isus slavio svake Pashe bila je Božja sućut i moć Božja da dade život, nadu i dostojanstvo upravo onima koji su najviše zgaženi i isključeni. Ispravno bi bilo reći da Pasha govori kako je Bog na strani siromaha, rubnih i onih koji ne uživaju dostojanstvo punog društvenog položaja i sudjelovanja. Bog je na strani potrebnih i ne odlaze rješenje nevolje ili možda ne-

pravde kao naknadu nakon smrti. Krive odnose valja ispraviti u sadašnjem društveno-političkom sustavu. Danas je kao što je bilo i za Izlaska zadatak sudionika pashalne večere da odgovore na pitanja o značenju Spomen večere. Pasha je u današnjem smislu događaj i poziv sudionicima na trajnu, sadašnju preobrazbu, na razmišljanje u vlastitom kontekstu i društvenom redu. To se događa u traženju nade, obavljanju molitve i u borbi za promjenom na bolje. Obred stvara prostor za sudionike da razmišljaju o tome i da homilija na čitanja, psalamska popratnica i popijevke kao sastavnice večere Gospodnje nadahnjuju i potiču na plodno djelovanje. Praktično tumačenje treba se redovno ostvarivati u raznim simboličkim predmetima na oltaru i gestama u bogoslužju.³¹

Euharistija označava potpuno zajedništvo s Bogom i drugima. Pravi izazov i uzor euharistijskih slavlja događa se u bazičnim kršćanskim zajednicama Latinške Amerike, među najsiromašnijima kako bi se vidjelo puno značenje euharistije i njezine neizbježne povezanosti sa svim problemima napuštenosti, zarobljenja i nepotrebnog ljudskog trpljenja. I ne radi se o potraživanju krivaca i optužbama. Bazične zajednice meditiraju Bibliju u kontekstu nedjeljnog misnog slavlja kao što su činili prvi kršćani na svojim sastancima. Kršćani ondje često na dugo diskutiraju što za njih znači živjeti u njihovom vlastitom kontekstu po evanđeoskoj nadi i viđenju, što je zajedničarski obrok u kojem velikodušno dijele svoja skromna sredstva. To je gotovo neka vrsta poslovnog susreta kako pomoći drugima u najhitnijim i gorućim potrebama.³²

Sustavni način povezanosti između euharistijskog okupljanja i socijalnih problema kršćana u širem društvu objašnjava teologija osobođenja.³³ Ona polazi od klasičnog katoličkog poimanja da je Euharistija središnji dio svakog bogoslužja. Stoga u euharistiji vidi proročku gestu koja potiče i traži potpuno zajedništvo s Bogom i drugima a to je nepomirljivo i nespojivo s bilo kojom vrstom ili oblikom nepravde i iskorištavanja. Govor na Gori (Mt 5,23-24) u svezi bogoslužja iznosi uvjete kad naviješta kako svatko tko se ogriješio u nečem protiv svoga bližnjega prvo se mora izmiriti i tek onda može sudjelovati na (euharistij-

³¹ Usp., Monika K. HELFWIG, *Is the Eucharist Really Connected with Social Justice? (IV), u: What are the theologians saying now?, Retrospective on Several Decades*, Westminster, MD (USA) 1992., 77-78.

³² Usp. euharistiju u bazičnim zajednicama u nizu djela pod skupnim naslovom: E. CARDE-NAL, (Editor), *The Gospel in Solentiname*. Orbis Books, Maryknoll, New York, Darton, Longman & Todd, London, 1979.

³³ Povezanost socijalnih pitanja i Euharistije od početka naglašava G. Gutierrez, *A Theology of Liberation*, Maryknoll, New York, Orbis Books, SCM, London, 1973., (Englesko-američki prijevod peruanskog teologa oslobođenja napravljen je već dvije godine nakon objavljenja na španjolskom). U 12. gl. autorovo prvo djelo polazi od kršćanskih bazičnih zajednica i prikazuje dalekosežnu socijalnu isprepletenost s euharistijskim slavljem.

skoj) žrtvi Gospodnjeg oltara. I nije potrebno uvoditi nikakvo starateljsko tumačenje simbolizma jer sve je jasno: Kristov poziv posvješćuje da je Bog domaćin i učitelj života a sudionici su braća i sestre.

Zaključak

Crkveno zajedništvo i posebno euharistijsko slavlje i zajedništvo u Novome zavjetu i kasnije u svoj svojoj crkvenoj povijesti i praksi jest prvotno obredne, duhovne i vjerske sakramentalne naravi. Ali da bi ta Kristova žrtva i proslava bila i plodna i živa stvarnost trebaju joj prethoditi praštanje, solidarnost, ljubav prema bližnjemu i zahvalnost. Tako iz euharistijskog slavlja i nakon njega proizlazi društveno i socijalno zalaganje za sve, a posebno ugrožene i potrebne svake vrste prvo i posebno unutar Crkve ali i šire, u društvu i svijetu. Tek tada euharistija u životu pojedinaca i zajednice nastavlja Kristovo djelo služenja i darivanja za život svijeta u istini, pravednosti, slobodi i radosti.

Summary

THE EUCHARIST, SOLIDARITY AND COMMUNITY

A Biblical-theological and social approach

The Eucharist is prepared in the Old Testament by the sacrificial celebration of Passover and its deed of liberation. The Church through the centuries supported solidarity and saved the community character of this mystery. But the Eucharist representing a deep theological and liturgical event of believers testifies a permanent inspiration in commitment for the social justice. So is the Eucharist a memory of Jesus life for others and an invitation to responsible behavior and action.

Key words: Eucharist, liberation, solidarity, community, social justice, responsibility, memory-deed.